

دانشگاه پیام نور

گروه زبان‌شناسی و زبان دانشکده علوم انسانی

انگلیسی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان‌شناسی همگانی

عنوان

بررسی ویژگی‌های ساخت واژگی و آوایی و نحوی

گویش ریوش

مؤلف

علیرضا محجوبی

استاد راهنما
دکتر رضا مقدم کیا
استاد مشاور
دکتر بلقیس روشن
تاریخ: پاییز ۸۷

تقدیم به

پدر و مادر عزیز و بزرگووارم

که هرچه دارم به لطف دعای خیر آنهاست.

همسر فداکارم مظهر بردباری و امید که همچون

یاوری مهربان در تمامی مشکلات در کنارم بوده

وهست.

فرزندان عزیزم که در آینده همچون چراغی

خواهند درخشید.

ج

قدردانی

پس از حمد و ثنای الهی، ابتدا صلوات و درود می فرستم بر پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع)

و سپس از تشویقات، توجهات، زحمات بی دریغ و راهنمایی های مجدانه استاد راهنمای

عزیز و بزرگوارم جناب دکتر رضا مقدم کیا نهایت قدردانی را مینمایم. بی شک با بذل عنایات

و توجهات خاص ایشان بود که با مقدمات بررسی گویش ها آشنا شده و سپس جرات ثبط و ضبط

گویش مورد نظر را پیدا کردم و همچنین از استاد مشاور ارجمند سرکار خانم دکتر بلقیس روشن که

علاوه بر مشاوره این تحقیق، به عنوان مدیر گروه زبان شناسی مرا مدیون راهنمایی های شایان خود

قرار داده اند نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

در پایان از زحمات شایان توجه دوستانی که در این تحقیق با صبر و حوصله یارییم نموده

اند، تشکر می کنم.

علیرضا محجوبی

پاییز ۸۷

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	
۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- بیان مسئله.....	۵
۳-۱- تاریخچه گویش ریوش.....	۱۰
۴-۱- واژه ها و اصطلاحات اصلی پژوهش.....	۱۰
۵-۱- سوالات پژوهش.....	۱۱
۶-۱- ضرورت انجام پژوهش.....	۱۱
۷-۱- اهداف پژوهش.....	۱۲
۸-۱- کاربرد های متصور از این پژوهش.....	۱۲
۹-۱- جنبه های نوآوری پژوهش.....	۱۳
۱۰-۱- روش انجام پژوهش.....	۱۳
فصل دوم: پیشینه نظری و مروری بر مطالعات پیشین.....	۱۵
۱-۲- پیشینه نظری.....	۱۶
۲-۲- مروری بر مطالعات پیشین.....	۲۰

۳-۲-ویژگیهای جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی شهر ریوش. ۲۳

فصل سوم: تحلیل واجشناختی و آوا شناختی گویش ریوش.. ۲۸

۱-۳-واجشناسی-آواشناسی..... ۲۹

۲-۳-فرایندهای واجی..... ۲۹

۵

عنوان صفحه

۱-۲-۳-همگونی..... ۲۹

۲-۲-۳-نا همگونی..... ۳۰

۳-۲-۳-ادغام..... ۳۰

۴-۲-۳-قلب..... ۳۰

۵-۲-۳-حذف..... ۳۱

۳-۳-جدول صامت ها و مصوت ها در گویش ریوش.....

۱-۳-۳-صامت ها در گویش ریوش.....

۱-۳-۳-مصوت ها در گویش ریوش.....

۴-۳-نشانه های اضافی در گویش ریوش.....

فصل چهارم: ویژگیهای صرفی گویش ریوش.....

۴-۱-مقدمه.....

۴-۲-ویژگیهای ساخت واژی اسم در گویش ریوش.....

۴-۲-۱- ویژگیهای تصریفی اسم در گویش ریوش.....

۴-۲-۲- ویژگیهای تصریفی فعل در گویش ریوش.....

۴-۲-۲-۱-انواع فعل از نظر وجه، نمودوزمان در گویش ریوش

۴-۲-۲-۲-انواع فعل از نظر جهت در گویش ریوش.....

۴-۲-۲-۳-فعال از نظر لازم و متعدی در گویش ریوش.....

۴-۲-۳- ویژگیهای تصریفی صفت در گویش ریوش.....

۴-۲-۳-۱ صفات پیشین در گویش ریوش.....

و

صفحه

عنوان

۴-۲-۳-۲ صفات پسین در گویش ریوش.....

۴-۲-۴- ویژگیهای تصریفی قید در گویش ریوش.....

۴-۳- ساخت اشتقاقی اسم در گویش ریوش.....

۴-۳-۱- پیشوندهای اسم سازدر گویش ریوش.....

۴-۳-۲- پسوندهای اسم سازدر گویش ریوش.....

۴-۳-۳- ترکیبات اسم سازدر گویش ریوش.....

۴-۴- ویژگیهای اشتقاقی فعل در گویش ریوش.....

۴-۴-۱- ترکیبات فعل سازدر گویش ریوش.....

۴-۵- ویژگیهای اشتقاقی صفت در گویش ریوش.....

۴-۵-۱- پیشوندهای صفت سازدر گویش ریوش.....

۴-۵-۲- پسوندهای صفت سازدر گویش ریوش.....

۴-۵-۳- ترکیبات صفت سازدر گویش ریوش.....

۴-۶- ویژگیهای اشتقاقی قید در گویش ریوش.....

۴-۶-۱- پیشوندهای قید ساز در گویش ریوش.....

۴-۶-۲- پسوندهای قید ساز در گویش ریوش.....

۴-۶-۳- ترکیبات قید ساز در گویش ریوش.....

۷-۴- ضمائر شخصی در گویش ریوش.....

۷-۴-۱- ضمایر مشترک در گویش ریوش.....

۷-۴-۲- ضمائر اشاره در گویش ریوش.....

۷-۴-۳- ضمایر پرسشی در گویش ریوش.....

ز

عنوان صفحه

۷-۴-۴- ضمائر مبهم در گویش ریوش.....

۷-۴-۸- اعداد در گویش ریوش.....

۷-۴-۹- نقش نماها در گویش ریوش.....

۷-۴-۹-۱- حرف اضافه در گویش ریوش.....

۷-۴-۹-۲- حرف ربط در گویش ریوش.....

۷-۴-۹-۳- حرف تعریف در گویش ریوش.....

۷-۴-۹-۴- حرف ندا در گویش ریوش.....

۷-۴-۹-۵- اصوات در گویش ریوش.....

فصل پنجم: ویژگیهای نحوی در گویش ریوش.....

۱-۵- مقدمه.....

۲-۵- اجزاء جمله.....

۳-۵- انواع گروه ها در نحو گویش ریوش.....

۱-۳-۵- گروه اسمی در گویش ریوش.....

۲-۳-۵- گروه فعلی در گویش ریوش.....

۳-۳-۵- گروه صفتی در گویش ریوش.....

۴-۳-۵- گروه قیدی در گویش ریوش.....

۴-۵- انواع جمله از نظر ساخت در گویش ریوش.....

۱-۴-۵- جمله ساده در گویش ریوش.....

۱-۴-۵- ۱- انواع جمله ساده از نظر الگوی ساختاری در گویش ریوش

۲-۴-۵- ۲- انواع جمله ساده از نظر وجه در گویش ریوش....

ح

صفحه

عنوان

۵-۵- انواع متمم در جمله در گویش ریوش.....

۶-۵ - تطابق در جمله در گویش ریوش.....

۷-۵ - جملات مرکب در گویش ریوش.....

۸-۵ - جملات پیچیده در گویش ریوش.....

۹-۵ - جملات مرکب پیچیده در گویش ریوش.....

۱۰-۵ - جملات مجهول در گویش ریوش.....

فصل ششم: بحث و بررسی و نتیجه گیری

۱-۶ - نتیجه گیری.....

واژه نامه واصطلاحات گویش.....

کتاب نامه.....

چکیده

با توجه به عنوان تحقیق-بررسی ویژگیهای ساخت واژی، نحوی و آوایی گویش ریوش-نویسنده گویش مورد نظر را در حد توان وبا توجه به عنوان تحقیق از نظر ساخت واژی، آوایی و نحوی مورد بررسی قرار داده است. در بخشهای اصلی این تحقیق روش کار به صورت میدانی (صورت برداری) بوده است. در واقع قسمتهای مربوط به اطلاعات راجع به شهر ریوش و ویژگیهای تاریخی، جغرافیایی، اجتماعی و انسانی شهر به روش کتاب خانه ای (فیش برداری) صورت گرفته و سپس اطلاعات دسته بندی و منظم شده و سپس مورد تجزیه و تحلیل، به روش محتوایی قرار گرفته است در ضمن دانش ضمنی خود به عنوان گوینده نیز مد نظر قرار گرفته است.

جامعه آماری و تعداد نمونه ها به صورت تصادفی از بین گویشوران باحداقل سن ۴۰

و حداکثر ۷۰ سال، از بین افراد باسواد، کم سواد و بی سواد که از طبقه متوسط جامعه هستند انتخاب

شده اند تا نتیجه تحقیق از روایی و اطمینان بیشتری برخوردار گردد.

حال با توجه به این که این گویش از قدمت زیادی برخوردار است و بررسی های به عمل آمده در تحقیق کنونی می توان اهداف زیر را در انجام این پژوهش در نظر داشت:

۱- زبان شناسان معتقدند که تمامی زبان ها از چند زبان مشترک در دوران های گذشته

بوجود آمده اند. و چون زبان فارسی دری به باور زبان شناسان همان پارسی باستان دوران

هخامنشیان است که در عهد اشکانیان و ساسانیان به پهلوی و سپس در زمان نشر اسلام با اندک

تغییر در بخشی از محدوده سکونت دری زبانان به فارسی کنونی مبدل شده است، میشود در پایان

به این هدف رسید که شباهت های بین این گویش و زبان فارسی بیشتر از تفاوت های آنهاست.

۲- از آنجایی که بی توجهی یا حذف گویش های محلی در حقیقت از غنای زبان فارسی

می کاهد و با توجه به این

ی

که تاکنون کسی نسبت به ثبت و ضبط این گویش اقدامی ننموده است بنا بر این انتظار می رود که

تحقیق کنونی باعث شود تا ضمن ثبت گویش به غنای زبان فارسی نیز کمک کرده و از طرفی هویت

زبانی خود را نیز از دست ندهیم.

۳- نگارنده انتظار دارد که این کار تحقیقی بتواند مورد استفاده زبان شناسان، گویش شناسان،

قوم شناسان، ایران شناسان و سازمان هایی که تهیه اطلس ها را به عهده دارند قرار گیرد. و در کل

همه افرادی که در زمینه مطالعات زبان شناسی فعالیت دارند می توانند از این تحقیق بهره ببرند.

۴- از دید تخصصی نیز اهداف زبان شناسانه دیگری را نگارنده در نظر دارد که اهم آنها را در

ذیل می آوریم.

- گویش ریوش و منطقه ای که در آن تکلم می شود معرفی شود.

- همچنین گویش مورد نظر ثبت و ضبط گردید تا از زوال آن جلوگیری شود.

- روند واژه سازی در زبان فارسی معیار با استفاده از الگوهای گویش ریوش را بسط

و گسترش داده شود.

-شرح و تفسیر متون قدیمی زبان فارسی با استفاده از الگوهای گویش ریوش آسانتر شود.
-با توجه به تحقیق فعلی مشکلات محققان دیگری که قصد کار بر گویش مورد نظر را دارند
به حد اقل رسیده و راه را برای بررسی های جامع تر بعدی در زمینه ی گویش های ایرانی هموار نماید
و تهیه اطلس های زبانی و گویشی را آسان تر شود.

ک

۵- از طرفی این تحقیق انتظار میرود که این گویش از لحاظ ویژگیهای صرفی، نحوی و آوایی با
فارسی معیار مقایسه شود تا شباهتها و تفاوت های بین آندو مشخص گردد تا بتواند یک فارسی
زبان معیار از این گویش نیز بهره مند گردیده و در استفاده از این گویش با اصطکاک کمتری مواجه
شود.

در بسیاری از موارد شباهت های بسیار قابل توجهی می توان یافت و بیشترین تفاوت را میتوان
در قسمت واژگان دانست که این تفاوت نیز میتواند در زمینه ساخت واژگان جدید در زبان فارسی
معیار استفاده نمود در این گویش واژگانی وجود دارد که در فارسی معیار وجود ندارد و فهم گویش
را برای افراد غیر بومی دشوار می کند بطور مثال واژگانی چون

/æxlæpæxlæ/ /gal/ /tækæ/ /ʔælae/ /Hæbækæ/

واژگانی هستند که برای گویشوران بومی قابل فهمند و در فارسی معیار رایج نیستند و ازگان دیگر با
کمی دقت و مقایسه میتوانند فهمیده شوند.

تفاوت مهم دیگر در قسمت واجشناسی گویش مربوطه است

در بررسی فرایندهای آوایی موجود در این گویش به همان فرایندهای آوایی موجود در فارسی معیار
میرسیم

اغلب این دگرگونیهای واژگانی تا حدی است که به تفاهم آسیبی نمی رسانند . مگر عده ای
از آنها که در اثر گذشت زمانهای طولانی غیر قابل فهم شده و می شوند . دگرگونیهای قابل

مشاهده در گویش مذکور قابل بررسی هستند و ما در حد توان تنها به پاره ای از قواعد و دلایل پرداخته ایم .

این تحقیق دارای شش فصل است: ۱- کلیات تحقیق ۲- پیشینه نظری و مروری بر مطالعات پیشین ۳- تحلیل واجشناختی - آواشناختی گویش ریوش ۴- ویژگیهای صرفی گویش ریوش ۵- ویژگیهای نحوی گویش ریوش ۶- بحث و بررسی و نتیجه گیری
واژه گان کلیدی به کار رفته در این پژوهش عبارتند از: ساخت- واژه (

Morphology)، تکواژ (Morpheme)، واژه (Word)، گویش (Dialect)، تصریف (Inflection) و اشتقاق (Derivation)

فصل اول

كليات تحقيق

هرزبان نشانه ای است از ذات خداوند متعال که انسانها را گوناگون آفریده و ((اختلاف

زبان ها)) را آیت خود معرفی کرده است. [۱۲: صفحه ۱۷۳]

دسته بندی زبانها و گویش های مختلف ایرانی، به علت تعدد بیش از حد آن بسیار مشکل

و درعین حال ضروری به نظر میرسد چونهمه گویش ها نظام مند و درعین حال قابل احترامند.

اساساً برای طبقه بندی زبان ها دو راه وجود دارد. در یکی از نظام های طبقه بندی، زبان ها

بر حسب ویژگی های ساختاری آنها تحلیل می شوند. این کار سبب می شود که زبان های دارای قواعد

دستوری و الگوهای صوتی مشابه در یک طبقه قرار گیرند. در نظام دوم، زبان ها بر حسب روابط

خویشاوندیشان طبقه بندی می شوند زبان هایی که از لحاظ تاریخی از زبان نیای واحدی تکوین

یافته اند در یک گروه قرار می گیرند و خویشاوند تلقی می شوند. [۸: صفحه ۳۶۸]

زبان شناسی تاریخی بر پایه این واقعیت، که با شواهد تجربی نشان داده شده است، استوار

است که تغییرات زبانی به شیوه کاملاً تصادفی رخ نمی دهد بلکه تابع الگوهایی هستند که میتوان

آنها را با به کار گرفتن نشانه گذاری صوری بیان کرد. [۱۹: صفحه ۶]

زبان شناسان معتقدند که تمامی زبان ها از چند زبان مشترک در دوران های گذشته بوجود

آمده اند. بنابراین نظر میتوان فرض کرد که در هر کشوری یک زبان مادری مشترک وجود داشته که

گویش ها و زبان های دختری موجود از آنها گرفته شده اند با توجه به تحقیقات بعمل آمده زبان

فارسی و تمامی زبانهای موجود در ایران از منشأ واحدی به نام زبان ایرانی مشترک گرفته شده اند.

ایزوگلس های متعددی که بر مبنای ویژگی های زبانی، گویش های خویشاوند را به هم

ارتباط می دهند، یا برعکس از هم جدا می کنند، غالباً به شکلی نامنظم با همدیگر برخورد و

همخوانی دارند. به علاوه، مشکل و حتی غیرممکن است بتوانیم یک ممیزه (یا مجموعه‌ای از

ممیزه‌ها) را جدا و مشخص کنیم که بتوان با آن‌ها به

طور روشن، گویش‌های یک زبان را از گویش

های یک زبان دیگر که با آن خویشاوندی نزدیک دارد از هم جدا کرد. در بسیاری از موارد، تعداد

زیادی از گویش‌های ایرانی خویشاوند که در سرزمین وسیعی رواج دارند، شکل زنجیره‌ای از

لهجه‌های کاملاً نزدیک به هم را دارند که به شکل نامحسوسی از هم جدا می‌شوند

[۱۷:صفحه ۲]

در بررسی‌های به عمل آمده، منطقه‌ی رواج کنونی یک زبان در تعیین جای آن در طبقه‌بندی

تاریخی و گویش‌شناختی زبان‌های ایرانی ملاک نیست. بطورمثال تاجیکی معاصر که قلمرو آن در

شمال شرقی تمام زبان‌های ایرانی قرار دارد، به گروه زبان‌ها و گویش‌های جنوب غربی تعلق دارد،

زیرا مشتق از گویش‌های قدیم جنوب غربی ایران است. در دوره‌ی میانه، گویش‌های جنوب غربی

در سرزمین خراسان و بعدها در ماوراءالنهر رواج پیدا کردند. یک گروه از این گویش‌ها و به

احتمال زیاد گویش‌های آسیای مرکزی و خراسان، منشأ فارسی دری ادبی است که زبان‌های فارسی

و تاجیکی ادبی معاصر، از آن مشتق شده‌اند. لهجه‌های متعدد فارسی - تاجیکی افغانستان نیز به

همین گروه وابسته‌اند. علاوه بر فارسی و تاجیکی (با لهجه‌های خاص خودشان)، تاتی، گویش‌های

بختیاری و لری، گویش‌کمزاری و قسمت عمده‌ی گویش‌های محلی فارس نیز به گروه جنوب

غربی تعلق دارند.

دردوره میانه زبان اوستایی که زبانی مرده بود، درحوزه های دینی زرتشتیان رواج داشته
زبان های فارسی باستان، اکدی وعیلامی و آرامی که زبان های رسمی دولت هخامنشی بوده اند از
رسمیت افتاده و جای خود را به به زبان های یونانی داده است. از برخی از زبان های ایرانی این
دوره آثار مختلفی به جای مانده است. [۱۸:صفحه ۱۲۵]

دراین دوره زبانها به دو دسته تقسیم شده اند ۱. گروه ایرانی میانه شرقی ۲. گروه ایرانی میانه
غربی که باتوجه به شواهد موجود زبان دری دنباله گروه میانه غربی میباشد
در پایان دوره ی میانه، گویش های جنوب غربی، کاملاً جای گویش های شمال غربی (مادی
و پارتی) را در خراسان و ایران

مرکزی گرفت. گویش های قدیم، تنها در بعضی

مناطق روستایی جدا از هم باقی مانده است. [۱۷:صفحه ۳]

زبان پارسی دری با ده ها گویش آن از قرون اولیه رواج اسلام در سراسر فلات پهناور ایران متداول
بوده است. پژوهشگران دامنه زمانی رواج زبان دری را در این ناحیه از جهان حتی به قبل از اسلام
میکشاند و نیز عقیده دارند که این زبان و گویشهای آن از جمله فارسی ادبی رایج امروز از اصل
واحدی به وجود آمده و دارای یک ریشه و اساس است. [۱۰:صفحه ۵]

دری به باور زبان شناسان همان پارسی باستان دوران هخامنشیان است که در عهد اشکانیان
و ساسانیان به پهلوی و سپس در زمان نشر اسلام با اندک تغییر در بخشی از محدوده سکونت دری
زبانان به فارسی کنونی مبدل شده است.

تاریخ ادبیات ما نشان میدهد که:

قدیمی ترین شعر ضبط شده به زبان فارسی از حنظله باد غیسی متوفی به سال (۲۰۲) ه. ق و پس از
ان شهید بلخی متوفی به سال (۳۲۵) ه. ق و ابوشکور بلخی هم عصر نوح بن نصر سامانی (۳۲۱-
۳۴۳ ه. ق) و ابو عبدالله جعفر بن محمد رودکی متوفی به سال (۳۲۹) هجری قمری میباشد.
ابو علی محمد بن ابوالفضل محمد بلعمی وزیر منصور بن نوح سامانی که به سال (۳۵۶) ه. ق وفات
یافته با فراحم ساختن ترجمه تاریخ ((الرسال الملوک)) که صورتی از تاریخ طبری است و در
اواسط قرن چهارم هجری تالیف شده و همچنین ابو المویذ بلخی با تدوین عجایب البلدان به نام